

Jurčević, Zorica

KORELACIJSKO-UMJETNIČKE MOGUĆNOSTI
NAZOROVE PJESME CVRČAK

Uvod

Kako bi se napravio određeni odmak od tradicionalne nastave u kojoj je pažnja dominantno usmjerena na učitelja, razvila se ideja o projektu *Cvrčak* čija je namjera staviti u središte upravo učenika, njegovu individualnost, kreativnost i vlastiti tempo, u skladu s ciljevima suvremene nastave. Prema Šusteku,¹ zadatak je suvremene nastave da učenici razvijaju svoje sposobnosti usvajajući nove spoznaje kritičkim prosuđivanjem, ali i povezivanjem ranije usvojenih znanja s novim spoznajama, zbog čega lakše i brže uče te su usvojena znanja trajnija. Iz takvih se polazišta krenulo u realizaciju navedenoga projekta, gdje je uloga učitelja svedena na davanje smjernica, a učeniku je pretpostavljena uloga aktivnoga istraživača koji istražujući zadanu tematiku kombinira svoje postojeće znanje i sposobnosti te ih upotpunjuje, nadograđuje novim spoznajama. Krenuvši od percepcije obrazovanja kao „jedinoga puta kojim čovjek postaje čovjekom u punom smislu te riječi“,² projektom *Cvrčak* težilo se učenicima stvoriti „obrazovni prostor“ koji bi samostalno ispunjavali vlastitim idejama, vještinama, znanjima i sposobnostima, a unutar kojega bi ostvarili osobni i akademski napredak te bili aktivni istraživači, ne pasivni sudionici. Nadalje, kako ističe i Rašić³, učenje temeljeno na projektu povećava motivaciju učenika, stvara bolje komunikacijske vještine te izvlači učenike izvan njihove uobičajene rutine, stoga se projektnim pristupom Nazorovoj pjesmi pokušala promijeniti upravo rutina nastavnoga procesa stavljanjem učenika u fokus i glavnu ulogu. U svemu se tome slijedilo i načelo interdisciplinarnosti, tj. integracije povezanih sadržaja različitih znanstvenih disciplina, kao i načelo korelacije u povezivanju nastavnih sadržaja različitih predmeta (npr. filmske, likovne, kazališne umjetnosti itd.), ali i sadržaja unutar istoga nastavnoga predmeta. Takvim se pristupom učenicima pokušalo omogućiti smišljeno povezivanje prethodnih znanja s navedenom tematikom te, posljedično, stvaranje cjelovitije slike o Nazorovoj pjesmi i mogućim porukama, problematici, aktualnostima koje donosi. Slijedom navedenoga, projektom *Cvrčak* težilo se, u konačnici, učenicima predati obrazovno „kormilo“ u osmišljavanju sadržaja o ključnim motivima Nazorova ditiramba, u čemu su se, kako će rad demonstrirati, pokazali vrlo uspješnima.

¹ Ivana ŠUSTEK: *Utjecaj projektne nastave na socijalnu kompetenciju učenika*. Doktorski rad. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera, 2020.

² Ružica JURČEVIĆ: *Suvremeno sveučilište između humanističkih ideala i tržišnih interesa*. Doktorski rad. Zagreb: filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.

³ Marija RAŠIĆ: Projektna nastava u suvremenoj školi – stara inovacija, *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foozrama*, 2022/6. 89–99.

Projekt Cvrčak

Projekt *Cvrčak* provodi se od 2018. godine u prvom razredu gimnazijskoga odjeljenja gdje bi, nakon dvosata interpretacije Nazorove pjesme *Cvrčak*⁴, učenici dobili projektni zadatak prikazati (pojedinačno ili u paru) ključne poruke ili motive navedene pjesme u bilo kojem obliku umjetnosti te o svom radu pripremiti izlaganje u trajanju 3 do 5 minuta. Za izvršavanje navedenoga zadatka učenicima bi bilo dano tri tjedna. Kao glavni ishodi postavili su se razvijanje osobnih potencijala učenika, stvaralačko izražavanje učenika prema vlastitom izrazu potaknuto tekstom, samostalno stvaranje novih sadržaja, proizvodnja od ideje do realizacije, kreativno djelovanje u različitim područjima učenja, samostalno kritičko promišljanje i vrednovanje ideja i sl. Iako glavni cilj jest bio potenciranjem učenike kreativnosti aktualizirati Nazorova *Cvrčka*, kao jedan od bitnih ciljeva postavljeno je i izlaganje učenika atmosferi javnoga nastupa te konstruktivnih kritika učenika i/ ili profesora koje bi uslijedile nakon toga. Polazeći od Platonove⁵ misli da je smisao obrazovanja u tome da se „odnjeguje cijeli čovjek, da se stvori čovjek koji u sebi nosi sav ljudski svijet“, projektom o Nazorovoj pjesmi *Cvrčak* pokušalo se postići osvješćivanje učenike svijesti o sebi, ali i o *drugom koji supostoji sa mnom* jer se u Nazorovu *Cvrčku* upravo takav odnos potencira. U antitetičkoj slici cvrčka koji somatizira prirodu i žučnoga čovjeka zamrznutoga mrakom, odvojenoga od praiskonske uloge nositelja „zlatnoga ključa radosti“ može se aktualizirati slika suvremenoga čovjeka koji je obilježen, kako Nazorova pjesma i upućuje, potencijalnim potpunim prekidom komunikacije s prirodom („Zemniče, ja sam himna što bruji za oltarom,/Dok šuti gordi hram“; ili „Bojiš se, zemljo majko, da onim pod prstima/Ne zamre pjev sunčani, žica se ne prekine“⁶).

Nasuprot prikazu čovjeka koji se skriva u mraku „krošnji i rupa“, simptomatično u pjesmi nazvanoga *zemnikom* kao možebitnim ironičkim podsjetnikom njegove odvojenosti od majke Zemlje, stoji prikaz cvrčka koji je oživio upravo zbog sunca. Stoga se priroda u pjesmi prikazuje lokusom buđenja – svojevrsnoga uskrsnuća nakon zimskoga sna, kao i snage, životne energije te vječne mladosti na koju se poziva i čovjek-zemnik („Pa gutaj vatru moju i siši ml'jeko moje,/I bit ćeš sveder mlad“⁷). Nadalje, atribucijom čovjeka kao zemnika također se može sugerirati njegov inferiorni položaj nasuprot božanstvu Zemlje kao njegovu stvoritelju. Takva atribucija može se primijetiti u motivima koji asociraju biblijsko-kršćanski kontekst, npr. oltar i hram, sveta krv, grm što gori, plameni mač⁸ ili u izrazu „Slava zemlji i suncu i talasu“. Slijedom navedenoga, može se reći da se u Nazorovoj pjesmi čovjek poziva na povratak svome praiskonu u obliku metaforičkoga uskrsnuća, tj. izlaska iz mraka u svjetlo („...Izađi! – Što se kriješ

⁴ Nazor se kao pjesnik nalazi u kurikulumu Hrvatskoga jezika za 1. razred gimnazije kao obavezni autor te se stoga projekt provodio u prvom razredu gimnazije.

⁵ Prema JURČEVIĆ (ibid.), str. 6.

⁶ Vladimir NAZOR: *Cvrčak*. U: Dragica Dujmović MARKUSI–Sandra ROSSETTI-BAZDAN: *Književni vremeplov 1, čitanka za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Profil Klett, str. 120.

⁷ Ibid., str. 121.

⁸ U Knjizi Postanka 3, 24 Bog je postavio kerubine i plameni mač da stražare nad stazom koja vodi k stablu života nakon što je čovjek istjeran iz edenskoga vrta.

pod krošnjom, u rupama?⁹), iz stanja sipanja žuči u stanje opijenosti životom. Takvo što jest karakteristično općenito za Nazorovu poeziju u kojoj je čovjek „kompleksno biće; religioznost je dio njegove duše“,¹⁰ na što ukazuje i Nazorov *Cvrčak* u kojemu se čovjekzemnik poziva na povratak svome 'stvoritelju' („A tebe zemlja rodi (...)“¹¹).

Upravo će ti motivi i pjesničke slike dominirati u učeničkim kreativnim radovima koji će istaknute poruke prezentirati putem različitih oblika umjetnosti i time metaforički nastaviti odigravati ulogu Nazorova cvrčka. Za prezentaciju radova predodređena su dva dvosata (ovisno o broju učenika u razredu) jer je za svaki rad predviđeno vrijeme izlaganja i prezentiranja, a potom komentari ostalih učenika i profesora, moguća pitanja o samom radu, dok bi se formalno vrednovanje provodilo nakon svih prezentacija, s jasnim komentarima profesora o samom radu, izlaganju te ukupnoj prezentaciji. Kategorije koje su se vrednovala bile su sljedeće: Umjetnički rad, Povezanost s Nazorovim tekstom, Organizacija sadržaja i stil izlaganja.

Korelacijom književnosti, jezičnoga izražavanja, različitih oblika umjetnosti te medijske kulture stremilo se ostvariti obuhvatniji razvoj učeničkih kompetencija, počevši od analitičkoga pristupa književnom tekstu, razvijanja ideje, planiranja i rada na projektu umjetničkoga tipa, aktivnoga istraživanja, aktualizacije i (samo)osvješćivanja pa sve do usmenoga izlaganja te prezentacije vlastitoga rada. S obzirom da se, kako navodi Salopek,¹² uz pomoć korelacije stječu nove vještine i navike, ali i promiču odgojne vrijednosti, nastojalo se učenicima omogućiti stvaranje cjelovitije slike o nastavnim sadržajima, vlastitim prethodnim te novim saznanjima, ali i zaokruženije slike o svijetu koji ih okružuje.

Učenički radovi

Od 2018. godine, otkako se u prvom gimnazijskom razredu provodio projekt, učenici su se odlučivali za raznolike umjetničke pristupe prikaza ključnih poruka Nazorove pjesme, a najčešće je to bio format filma, animacije, likovnih radova ili dramskoscenskoga nastupa. Primjetno je da se većina učenika u svojim radovima usredotočila na prikaz problematike čovjekove otuđenosti od prirode i mogućih posljedica navedenoga, što sugerira određenu razinu učeničke ekološke osviještenosti, ali svakako i samosvijesti. U većini radova fokus nije bio, dakle, na motivu cvrčka, nego upravo na motivu čovjeka te kritičkom stavu prema njegovoj ulozi i odnosu prema prirodi, pri čemu se pokazalo da učenici prepoznaju vlastitu uronjenost u materijalistički svijet koji ih okupira, kao i potrebu za povremenim izlaskom iz njega. Drugim riječima, odnos cvrčka kao reprezentanta prirode i čovjeka kao reprezentanta otuđenosti, kakav se demonstrira u Nazorovu

⁹ Vladimir NAZOR (ibid)

¹⁰ Drago ŠIMUNDŽA: Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik (II). *Crkva u svijetu*, 1983/3.

¹¹ Vladimir NAZOR (ibid)

¹² Anđelka SALOPEK: *Korelacija i integracija u razrednoj nastavi: primjeri dobre prakse*, Zagreb: Školska knjiga, 2012.

ditirambu, preslikao se u učeničkim radovima u obliku naglašavanja božanstvenosti prirode nasuprot degenerirajućoj suvremenosti. Na primjer, učenici bi često u svojim radovima ilustrirali i isticali ljepotu prirode koju čovjek ne primjećuje, bilo da je riječ o doslovnom prikazu prirode i cvrčka u likovnim radovima, kontrastiranim mračnim prikazima čovjeka ili demonstraciji njegove otuđenosti i egocentričnosti u filmsko-animacijskim, književnim i dramsko-scenskim radovima. Potonje bi se u učeničkim radovima najčešće prikazivalo poentiranjem da čovjek, svojom usredotočenošću na sebe u suvremenom užurbanom, kapitalističkom svijetu, ne samo da nije dio prirode, već je nerijetko i (in)direktno uništava, prilikom čega bi se motiv cvrčka često javljao kao sinegdoha upravo prirode koja „cvrči“ (katkad veselo – katkad bolno), ali čovjek ju ne čuje.

Primjerice, učenički rad u obliku stripa istaknuo je odnos lika žene i cvrčka koji ispred njezine kuće cvrči o problemima planeta Zemlje, ali ona to ne želi čuti, zatvara prozore, potom i vrata, pa strip završava riječima: „Neki ljudi čuju, ali ne žele slušati“. Čovjekova degeneracija prikazana je i metaforički u literarnom radu učenika pomoću doslovne degeneracije samoga književnoga teksta, odnosno priče o prirodi i čovjeku koja je započeta književno-umjetničkim stilom, koji se zatim postupno degradirao do razine slabo povezanih rečenica razgovornoga stila (ciljano koristeći pojmove poput TikTok-a, Instagrama, Facebooka, influencera i sl.). Time se željelo dočarati, kako je istaknuo učenik, odvajanje čovjeka od prirode, ali i od samoga sebe, od vlastite čovječnosti.

S obzirom na navedeno, katkad bi se u učeničkim radovima prezentirala moguća rješenja ili savjeti kako nadvladati, premostiti taj suvremeni jaz između čovjeka i prirode te bi učenici često prikazivali, primjerice, čovjeka kako čisti prirodu ili uživa u prirodi, a isticali bi i kontrast bučnosti urbane sredine nasuprot tišini ili ugodnim zvukovima prirodnoga okružja ili bi pak u svojim radovima izravno ukazivali na trenutne i potencijalne posljedice čovjekova zanemarivanja i uništavanja prirode, sugerirajući potrebu za promjenom. Jedan je učenički rad tehnikom stop-animacije prikazao kretanje cvrčka prema drvetu kao svom okrilju, s fokusom na zvuk kretanja (toptanja) unutar tišine prirode, nakon čega se fokus premjestio na prikaz čovjeka koji ruši drvo, uzrokujući time smrt cvrčka, iskazanu istovremeno i naprasnim prestankom zvuka. Slično navedenom radu, filmski je rad jednoga učenika prikazao usamljenoga pojedinca koji u tišini šeta savskim nasipom u Zagrebu i promatra prirodu dok je u pozadini vidljivo (stvarno) smeće koje su ljudi bezobzirno ostavili, a dio kojega on u jednom trenutku odlučuje staviti u kantu za smeće, pružajući time primjer ostalima. Motiv usamljenoga pojedinca dodatno je objašnjen u usmenom izlaganju kao reprezentant cvrčka u ljudskoj formi čiji je pogled istovremeno usmjeren na ljepotu i destrukciju prirode. Oba izdvojena učenička rada završavaju početnom strofom Nazorove pjesme kao sugestijom onoga što se ne bi smjelo izgubiti – glas prirode. Iz takve perspektive proizašli su katkad i učenički radovi koji ne razdvajaju čovjeka i cvrčka, nego cvrčka prikazuju poput čovjekova učitelja o planetu koji treba gledati drukčijim očima – onim cvrčkovim. Jedan je učenički animacijski rad stoga ilustrirao upravo prijateljski odnos čovjeka i cvrčka koji zajednički promatraju prirodu i njezine ljepote, ukazujući na određene trenutne

probleme za koje bi se trebalo pronaći (bolje) rješenje (npr. zagađivanje, ispušni plinovi, gomilanje smeća, prevelika urbanizacija i sl.) kako bi se priroda očuvala. U skladu s Nazorovim stihom iz pjesme *Sujetlo i sjena* da, usklikno, „Bez neba i zemlje nema nam života!“,¹³ učenici su, kako i jest očekivano, isticali potrebu očuvanja okoliša kao fizičkoga, ali istovremeno duhovno-metafizičkoga prostora u kojemu se odvija (su)postojanje, odnosno u kojemu prebiva sav život.

Učenički su radovi, a zatim i izlaganja, posljedično otvorili mnoga pitanja za daljnju raspravu o navedenoj tematici, posebice o ulozi čovjeka te konkretno njih kao pojedinaca u razrješavanju problematike jaza suvremenosti i prirode. Pokazalo se da su učenici, u velikoj mjeri, svjesni vlastite zaokupljenosti materijalističko-kapitalističkim svijetom koji ih okružuje, ali da se ne osjećaju dovoljno „sposobno“ ili motivirano napraviti veći iskorak izvan toga svijeta. To ukazuje da iako svijest o važnosti prirode postoji, ona je ipak nedovoljno razvijena da bi učenike potaknula ne samo na aktivno djelovanje nego i na opće promišljanje o potonjoj problematici. Upravo su zato projekti poput ovoga pogodni za osnaživanje učeničke ekološke osviještenosti, ali i njihove samosvijesti koja je bitan alat obrazovanja kao procesa „povezivanja Ja sa svijetom“ u slobodnom uzajamnom djelovanju kojim se postiže totalitet, tj. razvoj svih individualnih sposobnosti.¹⁴

Uspješnost projekta

Budući da se projekt provodi od 2018. godine, primjetno je da postoje određeni pomaci u pristupu tematici sa svakom novom generacijom, bilo da je riječ o vrsti umjetnosti koju učenici biraju ili načinima na koje prezentiraju temu i motive Nazorove pjesme. Iako su se svake godine pojavili i površni učenički radovi,¹⁵ ipak su dominirali oni kvalitetno napravljeni, stoga se može zaključiti da učenici ozbiljno pristupaju tematici te samoj projektnoj nastavi. S obzirom da se projektna nastava o Nazorovu *Cvrčku* sastoji od umjetničkoga rada te njegova usmenoga izlaganja, tj. prezentacije, svakako je dosad onaj prezentacijski dio većinom bio kamen spoticanja jer bi izlaganja često bila nesustavno složena ili preštura. Navedeno ukazuje na potrebu za učestalijim izlagačkim nastupima učenika te općenito na potrebu vježbanja kvalitetnoga sastavljanja tekstova znanstvenoga tipa s, konkretno ovdje, učenicima prvoga razreda gimnazije. Svakako je pozitivna strana projekta učenička kreativnost gdje je u prvi plan stavljena njihova individualnost, posebice osobnost koju su mogli utkati u bilo koji dio vlastitoga rada i pristupa Nazorovoj pjesmi. Nadalje, kako ističe i Šimunović¹⁶, unutarpredmetnom i međupredmetnom korelacijom učenička se znanja povezuju u logičku cjelinu, a takvim načinom rada učenici dobivaju zaokruženu sliku svijeta, što je itekako bitno za razumijevanje i snalaženje unutar

¹³ Prema Šimundža (ibid.)

¹⁴ Humboldt, prema Jurčević (ibid.), str. 25.

¹⁵ Primjerice, počeli su se javljati radovi učinjeni pomoću umjetne inteligencije koja se, zasad, pokazala nedovoljno precizna i nemaštovita (npr. na radovima se ponavljaju potpuno isti motivi samo u drukčijem okružju – isti cvrčak, u istom položaju u šumi, pa na grani pa na livadi i sl.).

¹⁶ Josip ŠIMUNOVIĆ: *Načelo korelacije u nastavi katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi s posebnim naglaskom na međupredmetnu korelaciju*. Obnovljeni život, 2006/3. 329–352.

suvremenoga, modernoga svijeta u kojemu prebivaju. Vrkić Dimić i Vidić¹⁷ navode da se u obilju informacija, posebice sve većeg broja znanstvenih informacija koje treba svladati, učenici više ne snalaze te da znanja koja se stječu nisu trajna, stoga „ne izgrađuju cjelovitu spoznaju stvarnosti i njezinih zakonitosti“. Upravo se u tim okolnostima korelacija čini funkcionalnim načinom strukturiranja znanja u smislenu cjelinu, ali i stjecanja novih znanja i vještina. Zbog svega navedenoga, projekti poput ovoga, ili njemu, slični već su u toj kategoriji uspješni jer u prvi plan stavljaju učenika s ciljem maksimiziranja njihovoga prethodnoga znanja, ali i njegova strukturiranja u povezanu cjelinu.

Zaključak

Projekt *Cvrčak*, kao način produbljenja sadržajne analize, ali i aktualizacije Nazorove istoimene pjesme, pokazao se uspješnim u vidu potenciranja učeničke individualnosti i korelacije s različitim predmetima i oblicima umjetnosti kojima se postigao kreativan pristup navedenoj pjesmi. Iako su se učenici u dosadašnjim radovima ponajviše usredotočili na ekološke poruke očuvanja prirode i ulogu čovjeka, vidljivi su i drukčiji pristupi tematici i problematici, što potvrđuje da je Nazorov tekst plodan izvor aktualizacije, ali i učeničkog samoosvješćivanja o vlastitoj ulozi u odnosu suvremenoga svijeta i prirode.

¹⁷ Jasmina VRKIĆ DIMIĆ–Sandra VIDIĆ: *Korelacija i timski rad u nastavi – holistički pristup učenju i poučavanju*. Acta Iadertina, 2015/2. 97.

Literatura

- Vladimir NAZOR: *Cvrčak*. U: Dragica Dujmović MARKUSI–Sandra ROSSETTI-BAZDAN: *Književni vremeplov 1, čitanka za prvi razred gimnazije*. Zagreb: Profil Klett, 120–121.
- Ružica JURČEVIĆ: *Suvremeno sveučilište između humanističkih ideala i tržišnih interesa*. Doktorski rad. Zagreb: filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019.
- Marija RAŠIĆ: *Projektna nastava u suvremenoj školi – stara inovacija*. Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama, 2022/6. 89–99.
- Anđelka SALOPEK: *Korelacija i integracija u razrednoj nastavi: primjeri dobre prakse*, Zagreb: Školska knjiga, 2012.
- Drago ŠIMUNDŽA: *Odrazi vjere i nevjere u hrvatskoj književnosti: Vladimir Nazor – religiozni pjesnik (II)*. Crkva u svijetu, 1983/3. 48–61.
- Josip ŠIMUNOVIĆ: *Načelo korelacije u nastavi katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi s posebnim naglaskom na međupredmetnu korelaciju*. Obnovljeni život, 2006/3. 329–352.
- Ivana ŠUSTEK: *Utjecaj projektne nastave na socijalnu kompetenciju učenika*. Doktorski rad. Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera, 2020.
- Jasmina VRKIĆ DIMIĆ–Sandra VIDIĆ: *Korealacija i timski rad u nastavi – holistički pristup učenju i poučavanju*. Acta Iadertina, 2015/2. 93–114.

Abstract

CORRELATIONAL AND ARTISTIC POSSIBILITIES OF NAZOR'S POEM CVRČAK

The paper will present the possibilities of correlation of Nador's poem Cvrčak with different forms of art created by students of the first grade of high school involved in a project related to the mentioned topic. It will be shown that the aforementioned Nador's poem is a very fruitful text for actualizing messages about the relationship between man and nature, but also for developing students' awareness of themselves and their own role within the micro and macrocosmos. Furthermore, given that the goal of the project was to simultaneously express student creativity and strengthen their public performance and presentation skills, conclusions about the success of the set outcomes will also be presented.

Keywords: project, Nador's Cvrčak, correlation, art, creativity, skills